

גם תורה של יפן הגיע

11.03.2025 | זכי שלום written by

עידן הנשיא טראמפ פורש כנפיים

לאחר כחודשיים בבית הלבן הצליח הנשיא טראמפ לְנַעַר את המערכת הבינלאומית מן היסוד, ולקרוא תָגֵר על הסדרים ונורמות שנחשבו כמקובעים ב"ברזל יצוק" לאורך שנים רבות. הוא הוביל לזעזוע קשה ביחסים של ארצות הברית עם מדינות אירופה בכלל, ועם מדינות האיחוד האירופי ומדינות ברית נאט"ו בפרט. הוא הבהיר להן שתחת הנהגתו יש לארצות הברית סדר עדיפויות חדש, וכי הגנת אירופה אינה נמצאת בראש סדר העדיפויות שלו.

עמדות אלה של ממשל טראמפ מעמידות את מדינות אירופה במצוקה קשה. אל מול עיניהן הן רואות את "הדוב הרוסי" המתעורר לחיים ומבקש להרחיב את "שדות המחיה" שלו בתמיכה ובעידוד של מי שהייתה יריבתו הגדולה בעבר [1] ארצות הברית. בנסיבות אלה, כאשר המעצמה שהגנה וְסוֹכְכָה על אירופה בנדיבות לב לאורך שנים מתנכרת לבעלות בריתה לשעבר, מוצאת עצמה אירופה "לבדה", מחויבת להגן על עצמה בכוחותיה-היא. מה הפלא שהקריאות לחימושה מחדש (rearmament) של אירופה הולכות ותופסות תאוצה.

ממשל הנשיא טראמפ לא הסתפק בכך. הוא נכנס "ברגל גסה" ללב ליבה של מלחמת אוקראינה, הגִזְקָה מחיר כבד בנפש וברכוש הן מרוסיה והן מאוקראינה, מתוך מטרה להוביל להסדר שיביא לסיום המלחמה. אגב כך, הוא הדגיש בפני הנהגת אוקראינה בראשות זלנסקי כי מדיניות "הדלת הפתוחה" והנדיבה שהפגין ממשל ביידן כלפי אוקראינה עברה מן העולם.

גם שכנותיו מצפון ומדרום [2] קנדה, פנמה ומקסיקו [3] טעמו את "נחת זרועו" של הנשיא טראמפ. תביעותיו של הנשיא לשינויים מהותיים במעמדה של ארצות הברית מול מדינות אלה, לרבות בסוגיות הסחר והמכסים, לוו בראשית הדרך בספקנות רבה, ואפילו בהתבטאויות מלגלות ובחוסר אמון מודגש לגבי סיכויי מימושן.

כיום, כחודשיים לאחר כניסתו לתפקיד, איש אינו מזלזל עוד בנחישותו של הנשיא טראמפ לממש את שאיפותיו על פי הנוסחה החד-משמעית: הממשל בראשותי, כך מבהיר הנשיא טראמפ ליריביו ואוהדיו כאחד, מציג באורח גלוי את עמדותיו על פי מה שנחשב בעיניו כמקדם את האינטרסים הלאומיים של ארצות הברית. הממשל בראשותי סולד ממלחמה, ויעשה הכול כדי שתביעותיו תתקבלנה ללא שימוש באלימות. מוטב אפוא לקבל את תביעותיו מתוך הסכמה, שאם לא כן [4] ייעשה שימוש בכוח.

במקביל, הוא מפגין פעילות אינטנסיבית גם בהקשר הישראלי-ערבי, ובסוגיית האיום האיראני. בסוגיית עזה הוא אימץ תוכנית שאפתנית לפינוי תושבי עזה, סילוק החמאס מהשלטון ושיקומה של הרצועה. רבים מאלה שטענו שמדובר בתוכנית הזויה, ובלתי ריאלית בעליל, נוטים היום

להעריך שבפועל אין לה תחליף, ואף קיימים סיכויים טובים למימושה.

הגיע תורה של יפן

בין כל האירועים והסערות חמקה איכשהו מתחת לרדאר יפן [?] בעלת בריתה הקרובה ביותר של ארצות הברית ביבשת אסיה. לארצות הברית יש מערכת יחסים ייחודית עם יפן. זאת, בעיקר על רקע האירועים שנלוו למלחמת העולם השנייה ומלחמתה של ארצות הברית נגד יפן. במסגרת זו תפסה מקום מרכזי העובדה שיפן "נבחרה" להיות המדינה הראשונה, ובינתיים היחידה בעולם, שעל שתיים מְעָרְיָהּ [?] הירושימה ונגסאקי [?] הוטלו פצצות אטום, שהביאו להרג של מאות אלפי אזרחים ולנזק סביבתי ניכר לאורך שנים.

בסקר מקיף שנערך בארצות הברית חודשים ספורים לאחר תום מלחמת העולם השנייה חייבו 85 אחוזים מן הנשאלים את השימוש בנשק גרעיני נגד יפן. בחלוף השנים ניכרה ירידה דראמטית במספר המחייבים הטלת פצצות אטום על ערי יפן, ובשנת 2015 חייבו זאת 46 אחוזים בלבד. בסקר שנערך ביוני 2024 הוצג בפני הנשאלים תרחיש שלפיו ארצות הברית מאיימת על יפן בהשמדה מלאה אם לא תסכים ל"כניעה ללא תנאי"; ממשלת יפן מסרבת להיכנע לתכתיב. 45 אחוזים השיבו שעל ארצות הברית לסיים את המלחמה גם ללא "כניעה ללא תנאי" של יפן, וגם בהכרה שממשלת יפן, שיזמה את המתקפה הנפשעת בפרל הארבור, תמשיך להתקיים.

"הירידה במספרם של התומכים בשימוש בנשק גרעיני נגד יפן", נכתב במחקר מקיף בנושא, "מעיד על היווצרות 'טאבו גרעיני' (nuclear taboo); דהיינו הכרה בכך ששימוש בנשק גרעיני אינו לגיטימי". מנתונים אלה עשויה להשתמע המסקנה שרווחת כיום בקרב חוגים רחבים בארצות הברית תחושת כבדה של אי-נוחות, ואולי אף תחושת אשמה, על השימוש שנעשה בנשק גרעיני נגד אזרחי יפן.

מעבר לכך, בעקבות המלחמה קיבלה על עצמה יפן חוקה הכוללת מגבלות באשר לפיתוח עוצמתה הצבאית של יפן והמסגרת ה"מותרת" של מעורבות יפן בעימותים מלחמתיים. במקביל נחתם ב-1951 הסכם לשיתוף פעולה ולביטחון (Treaty of Mutual Cooperation and Security) בין ארצות הברית ויפן. ההסכם עודכן ב-1960.

ההסכם מעניק לארצות הברית את הזכות להחזיק בסיסים צבאיים ביפן. במרכז הנוכחות האמריקנית ביפן נמצא הצי השביעי, הממוקם בנמל יוקוסוקה (Yokosuka).

ההסכם מתייחס בעיקר לאיומים על ביטחונה של יפן. באורח קונקרטי הוא קובע ששתי המדינות מסכימות שהתקפה מזוינת (armed attack) על אחת מהן בשטחים הנמצאים תחת שליטת יפן (territories under the administration of Japan) תיחשב כמסכנת את שלומה של כל אחת מהמדינות, וכל אחת מהמדינות מתחייבת לפעול לסיכול האיום על פי המערכת החוקתית שלה.

החוקה של יפן אינה מאפשרת לה להיות מעורבת בעימותים צבאיים מחוץ לתחומי יפן. ראש

ממשלת יפן בעבר שינזו אָבֶה (Shinzo Abe) ניסה להרחיב את הפרשנות של החוקה באופן שיאפשר ליפן לסייע לבעל ברית בנסיבות מסוימות. מאמציו היו מלווים בהפגנות רחבות היקף ביפן, בעיקר בקרבת מוסדות השלטון. אבה גם הגדיל את תקציב הצבא והביא לחימוש של יפן בכלי נשק מתקדמים, כולל מטוסי אפ-35 ואמצעים להגנה מפני טילים.

ואולם, אופייה הפציפיסטי של החוקה היפנית, וההוצאות הגדלות והולכות של יפן על שירותי רווחה לאוכלוסייה ההולכת ומזדקנת של יפן (אחד מכל עשרה יפנים הוא בן שמונים ומעלה), אינם מאפשרים הגדלה ניכרת בתקציב הביטחון של יפן. הזדקנות האוכלוסייה גם מקשה על גיוס צעירים לצבא.

הצהרת הנשיא טראמפ

ב-6 במרץ 2025 הסתבר כי גם יפן נמצאת על "כוונת הירי" של הנשיא טראמפ. הנשיא מתח ביקורת על הסכם ההגנה בין שתי המדינות. לטענתו, המוצדקת עקרונית, קיים חוסר סימטריה מובנה בהסכם: ארצות הברית, על פי ההסכם, מחויבת לבוא לעזרת יפן במקרה של מתקפה עליה, אולם אין מחויבות מקבילה של יפן כלפי ארצות הברית.

"אני אוהב את יפן", אמר הנשיא, "ויש לנו יחסים נפלאים (great relationship) עימה. ואולם, על פי ההסכם אנחנו מחויבים להגן על יפן, אבל היא אינה מחויבת להגן עלינו". במקביל, כך טען הנשיא, יפן נהנית מיחסי סחר המעניקים לה הטבות מיוחדות מול ארצות הברית (they make a fortune with us economically).

הכרזות הנשיא עוררו מטבע הדברים דאגה רבה ביפן וחששות שמא יש בכוונת הנשיא להוביל לשינוי במערכת היחסים הביטחוניים בין שתי המדינות. שינוי כזה, חוששים רבים ביפן, עלול לפגוע במערכת ההרתעה בדרום מזרח אסיה ובמזרח הרחוק. הוא עלול להוביל את סין ואת צפון קוריאה, ואולי גם את רוסיה, להעצים את ההתגרריות שלהן נגד בעלות בריתה של ארצות הברית באזור.

סין עלולה להגביר את פעילותה בים סין הדרומי (South China Sea), שעליו היא תובעת שליטה, וגם מול טאיוואן. צפון קוריאה, שברשותה יכולת גרעינית רבת-עוצמה, עלולה לנקוט צעדים מתגרים נגד שכנותיה המשגשגות ☑ דרום קוריאה ויפן.

ראש ממשלת יפן, שיגרו אישיבה (Shigeru Ishiba), דחה את טענותיו של טראמפ על אודות חוסר הסימטריה במערכת יחסי הביטחון בין שתי המדינות. הוא טען שיפן מארחת בתחומה בסיסים רבים של ארצות הברית; החיילים מתקבלים ביפן באהבה; יפן מצידה מעמידה לרשות הכוחות האמריקניים את יכולותיה המתקדמות מבחינה מדעית-טכנולוגית.

דובר ממשלת יפן, יושימאסה האיאשי (Yoshimasa Hayashi), הדגיש את החשיבות של המשך הברית בין ארצות הברית ויפן. הוא טען כי יפן בטוחה שארצות הברית תשתמש בכל היכולות

שיש לה, כולל היכולות הגרעיניות, כדי לממש את התחייבויותיה על פי הסכם ההגנה בין שתי המדינות. בהמשך הוא הדגיש שיפן וארצות הברית תשתפנה פעולה במקרה של מתקפה נגד יפן.

יפן, יש להדגיש, משתתפת בהוצאות הכרוכות באחזקת הכוחות האמריקניים בשטחה. השנה היא הוציאה על כך כשלושה מליארד דולר. לדעת מומחים ההוצאות הכרוכות בהחזקת החיילים האמריקניים ביפן קטנות מאלה הכרוכות באחזקתם בארצות הברית.

הנוכחות הצבאית הגדולה של ארצות הברית ביפן (כשישים אלף חיילים) יוצרת ממד הרתעתי מול יריבותיה של ארצות הברית באזור, וביניהן סין, רוסיה וצפון קוריאה. יציבות זו היא כמובן תנאי הכרחי להבטחת התפתחות המערכת הכלכלית באזור.

סיכום ומסקנות

להערכתנו, אין בכוונתו של טראמפ להביא לשינוי מהותי בהסכם ההגנה של ארצות הברית עם יפן. בוודאי אין בכוונתו להביא לביטול הסכם זה. הנוכחות הצבאית הגדולה של ארצות הברית ביפן ובמקומות אחרים במזרח הרחוק משרתת היטב את האינטרסים הלאומיים של ארצות הברית. היא מהווה גורם בעל חשיבות בהרתעתן של סין ושל צפון קוריאה מפני צעדים הרפתקניים בים סין הדרומי, ומול דרום קוריאה, יפן, הפיליפינים, טאיוואן, ואפילו ² אוסטרליה.

ביטול הסכם ההגנה של ארצות הברית עם יפן עלול להוביל את יפן ואת דרום קוריאה לפעול לבניית כוח גרעיני עצמאי. מירוץ חימוש כזה עלול לערער את היציבות באזור. סין עלולה לצאת למלחמת מנע בטרם יחומש הצבא היפני בנשק גרעיני. היא עלולה גם לפעול להשתלטות על טאיוואן בטרם ישיגו מדינות האזור כוח גרעיני עצמאי.

ובהקשר הישראלי: התעצמות האיומים האסטרטגיים על יפן והחלשה אפשרית של המחויבות האמריקנית כלפי יפן עשויות להוביל את יפן לתהליך הדרגתי של בניית כוח צבאי עצמאי. תהליך התעצמות של יפן עשוי להביא אותה להפגנת הבנה גדולה יותר כלפי מדינת ישראל ומהלכיה הצבאיים, להידוק הקשרים הביטחוניים (בעיקר בתחום הרכש), המדיניים והכלכליים בין שתי המדינות.